

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1679

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Yayın | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1008

Kitap Adı : İktidar-Ulemâ İlişkisi

Alt Başlık : Büveyhîler Dönemi (334-453/945-1062)

Book Title : The Relationship between Rulers and Scholars (*Umarâ and Ulemâ*)

Subtitle : During the Buyid Dynasty (334-453/945-1062)

ISBN : 978-625-5576-63-7

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786255576637

Yazar | Author: Edip Akyol | orcid.org/0000-0003-0757-216X

Kurum | Institution: Samsun Üniversitesi

ROR ID: ror.org/02brte405

Editör | Editor: Ramazan Yıldırım | orcid.org/0009-0002-6762-9041

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 322 (xiv + 308)

Yayın Tarihi | Publication Date: Eylül | September 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HBLC1 Orta Doğu tarihi | Middle Eastern history

BISAC: HIS052000 - İslam Dünyası Tarihi | History / Middle East / General

THEMA: NHF Orta Doğu tarihi | History of the Middle East

LC Classification: DS62 - İslam dünyası tarihi, Abbâsî ve sonrası dönemler | Islamic history, Abbasid and later period

DEWEY: 956 - Orta Doğu tarihi | Middle East history

WoS Category: History Tarih | History

WoS Citation Topics Meso: Middle East Studies Orta Doğu Çalışmaları | Middle East Studies

WoS Citation Topics Micro: İslamic History İslam Tarihi | Islamic History

Scopus Subject Areas: 1203 - Tarih | History

Atf Bilgisi | Cite as: Akyol, Edip. *İktidar-Ulemâ İlişkisi: Büveyhîler Dönemi (334-453/945-1062)*. Ankara: FCR Yayın Ltd., 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

İktidar-Ulemâ İlişkisi

Büveyhîler Dönemi (334-453/945-1062)

Dr. Edip AKYOL

Ankara 2025

Yazar Hakkında

1979 yılında Mardin'in kadim ilçesi Midyat'ta dünyaya geldi. İlk, orta ve lise öğrenimini doğduğu şehirde tamamladı. 2004 yılında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden birincilikle mezun olarak akademik yolculuğuna güçlü bir başlangıç yaptı. 2007'de Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi Anabilim Dalı'nda hazırladığı "Seyfüddeve ve Anadolu Seferleri" başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamlayarak İslam Tarihi alanında uzmanlık kazandı. 2010-2011 yıllarında Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesinde Pedagojik Formasyon Eğitimi aldı.

İlmî çalışmalarına derinlik katmak amacıyla 2023 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Büveyhîler Döneminde İktidar-Ulemâ İlişkisi (334-453/945-1062)" konulu teziyle doktorasını tamamladı. Akademik ufkunu genişletme arzusuyla ikinci üniversite olarak devam ettiği İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden de 2025 yılında mezun oldu.

Meslek hayatına 2007 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde adım atan Edip Akyol, 2007-2025 yılları arasında hem yurt içinde hem de yurt dışında önemli görevler üstlendi. Görev süresi boyunca birçok kez Başarı Belgesi ile ayrıca Üstün Başarı Belgesi ile onurlandırıldı.

2025 yılından itibaren Samsun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı'nda akademik çalışmalarına devam eden yazar, ilmî araştırmalarını İslam tarihi, siyaset ve toplum ilişkileri alanında sürdürmektedir.

About the Author

Born in 1979 in Midyat, an ancient district in Mardin, he completed his primary, secondary, and high school education in his hometown. In 2004, he graduated with honors from the Faculty of Theology at Dicle University, beginning a distinguished academic journey. In 2007, he earned his master's degree in Islamic History at Selçuk University with a thesis entitled "Seyfüddeve and the Anatolian Campaigns," showcasing his early expertise in Islamic historical studies. Between 2010 and 2011, he honed his pedagogical skills at the Ziya Gökalp Faculty of Education, Dicle University.

He continued to deepen his scholarship with a doctoral degree from Istanbul University's Institute of Social Sciences in 2023, presenting a dissertation titled "The Relationship Between Power and Scholars in the Buyid Period (334-453/945-1062)." In 2025, he expanded his academic horizon by graduating from Istanbul University's Department of Political Science and International Relations.

Professionally, he began his career in 2007 at the Presidency of Religious Affairs, taking on key roles both nationally and internationally, and earning multiple certificates of achievement, including a distinguished service award. Since 2025, he has been a faculty member in the Department of Islamic History at Samsun University's Faculty of Theology, where he continues to explore Islamic history, governance, and social dynamics, contributing to the field through both teaching and research.

Kitap Hakkında

İktidar-Ulemâ İlişkisi

Büveyhîler Dönemi (334-453/945-1062)

Bu araştırmada, 334-453/945-1062 yılları arasında İnan ve Irak'ta hüküm süren Deylem asıllı, Şîf eğilimli ve Mu'tezilî etkiler taşıyan bir hanedan olan Büveyhîler dönemindeki iktidar-ulemâ ilişkisi ele alınmıştır.

Bölgedeki iktidar boşluğundan istifade ederek yeni bir güç olarak ortaya çıkan Büveyhîler'in, hilâfet merkezi Bağdat'ı ele geçirdikten sonra Şîf bir hilâfet kurup kurmayacakları merak konusu olmuştur. Ancak Büveyhîler, böyle bir teşebbüsten vazgeçerek Abbâsî hilâfet sistemi içerisinde var olmayı tercih etmişlerdir. Böylece tarihte ilk defa, Şîf Büveyhîler ile Sünnî Abbâsî Hilâfeti aynı anda iktidarda yer almış; bu ortamda yetişen âlimlerin faaliyetleri ve iktidar sahiplerinin ilme gösterdikleri ilgi dikkat çekmiştir.

Çalışmada, Büveyhîler'in mezhep politikaları, dinî ve sosyal hayata yansımaları ve ulemânın bu icraatlara karşı tavrı incelenmiştir. Bir yandan Şîf-Sünnî çatışmalarını tetikleyen uygulamaları, diğer yandan İslâm bilim, kültür ve medeniyetine yaptıkları katkılar ortaya konulmuştur. Ayrıca, ulemânın siyasî, idarî ve adlî görevlerdeki rolleri, iktidarın bu alanlardaki müdahaleleri ve bunun yansımaları değerlendirilmiştir. Son olarak, Büveyhî yöneticileri ile Abbâsî halifelerinin muhalif ulemâyâ yönelik tutumları karşılaştırmalı biçimde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İktidar; Ulemâ; Büveyhîler; Büveyhî Hükümdarlar; Abbâsîler; İktidar-Ulemâ İlişkisi

About the Book

The Relationship Between the Rulers and Scholars

(Umarā and Ulamā) During the Buyid Dynasty (334-453/945-1062)

The book examines the relationship between rulers and scholars (*umarā* and *ulamā*) during the Buyid period (334-453/945-1062), a Daylamite dynasty reigned in Iran and Iraq with Shi'i inclinations and Mu'tazili influences.

The Buyids emerged as a new force after capturing the center of caliphate, Baghdad, by taking advantage of contemporary political turmoil. Although debates arose regarding the establishment of a Shi'i caliphate, the Buyids preferred to remain within the Abbasid system rather than establishing their own governance. As a result of this decision, Shi'i Buyids and Sunni Abbasid Caliphate shared ruling power simultaneously for the first time in history. This socio-political context created inspirational environment for the intellectual enhancement of scholars, their scholastic contributions, and the rulers' interest in knowledge and the scholars.

The book elucidates the sectarian policies of the Buyids, their impact on religious and social life, and the attitudes of the *ulamā* towards these practices. On the one hand, it highlights the Buyid's activities that triggered Shiite-Sunni conflicts in terms of religious understanding. On the other hand, it explains the Buyid's significant contributions to Islamic science, culture, and civilization. Additionally, the book also analyses the roles of the scholars in political, administrative, and judicial spheres, their interventions of political power in these areas, and the reaction of rulers toward the *ulamā*. Lastly, the book critically compares the approaches of the Buyid rulers and Abbasid caliphs towards dissident ulama of the contemporary period.

Keywords: Ruler (*Umarā*), Scholars (*Ulamā*), Buwayhids, Buwayhid Rulers, Abbasids, Rulers-Scholars Relationship.

ÖN SÖZ

İslâm tarihinde iktidar ile ulemâ arasındaki ilişkiler, yüzyıllar boyunca hem siyasî hem de ilmî boyutlarıyla dikkat çekmiş bir konu olmuştur. Devleti yönetenlerle ilmî otoriteyi temsil eden ulemâ arasındaki etkileşimler, yalnızca yönetim anlayışlarını şekillendirmekle kalmamış, aynı zamanda toplumların ilmî ve kültürel gelişiminde de belirleyici bir rol oynamıştır.

Din ile siyaset arasındaki ilişki, tarih boyunca bazen çatışmalarla, bazen de karşılıklı iş birlikleriyle varlığını sürdürmüştür. İktidar sahipleri çoğu kez kendi mezhep anlayışlarını devletin resmî ideolojisi hâline getirme çabasına girerken, ulemâ da askerî alan dışında eğitimden hukuka, toplumsal düzenden kültürel hayata kadar geniş bir sahada etkin roller üstlenmiştir. Böylece farklı dönemlerde kimi zaman uyumlu, kimi zaman gerilimli ama daima çok yönlü bir ilişki ağı ortaya çıkmıştır.

IV/X. yüzyıl, İslâm medeniyetinin zirveye ulaştığı bir dönem olarak, haklı biçimde “İslâm’ın Rönesansı” veya “altın çağ” diye anılmıştır. Bu çağda iktidarı elinde bulunduran Büveyhîler, önce Bağdat’taki hâkimiyetlerini pekiştirmeye çalışmış, ardından ilmî ve kültürel hayatı destekleyerek medeniyetin yeniden canlanmasına öncülük etmişlerdir. Emirler ve vezirler yalnızca teşvik etmekle yetinmemiş; kütüphaneler, medreseler, rasathaneler ve hastaneler aracılığıyla bilginin çoğalmasına ve hikmetin yeniden filizlenmesine doğrudan katkı sağlamışlardır.

Bugüne kadar yapılan çalışmalar, Büveyhîler’i daha çok siyasî, ekonomik veya sosyal yönleriyle ele almıştır. Elinizdeki bu kitap ise, iktidar ile ulemâ arasındaki ilişkileri merkeze alarak farklı bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada ulemâyâ sağlanan ilmî özgürlük ortamı, kurulan ilim merkezleri ve kurumlar aracılığıyla İslâm bilim ve kültürüne yapılan katkılar ortaya konulmaktadır.

Kitap üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde iktidarın yapısı, dönemin önde gelen ulemâsı ve ilmî faaliyetler; ikinci bölümde Büveyhîler'in mezhep politikaları ve bunların sosyal hayata yansımaları; üçüncü bölümde ise siyasî, idarî ve adlî sahalarda ulemâ ile iktidar arasındaki ilişkiler ve muhalif ulemâya yönelik uygulamalar ele alınmaktadır. Böylelikle dönemin ilmî ve siyasî iklimi, bütün yönleriyle anlaşılır bir çerçeveye kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu kitabın hazırlanma sürecinde engin bilgisi, kıymetli görüşleri ve yönlendirmeleriyle bana ışık tutan muhterem hocam Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN'a en derin teşekkürlerimi sunuyorum. Katkı ve destekleriyle ufkumu genişleten, Prof. Dr. Mahmut KELPETİN, Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ, Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ ve Prof. Dr. Cahit KÜLEKÇİ'ye şükran borçluyum. Çalışmanın farklı aşamalarında her daim desteklerini hissettiren Prof. Dr. Kasım ERTAŞ, Dr. Ümit ESKİN, Dr. Hatice Nur ERTÜRK, Dr. İsmail TANRIVERDİ, Dr. Eyüp ELKOCA'ya ve titiz bir okuma yapan Dr. Ramazan YILDIRIM'a gönülden teşekkür ederim. En büyük teşekkürü ise, bu yolculuğun her anında yanımda olan, sabırları, sevgileri ve desteğiyle bana güç veren sevgili eşim ve çocuklarıma borçluyum.

Bu satırlar, yalnızca bir tarih araştırmasının değil, aynı zamanda ilmin peşinde verilen emeğin ve sabrın da bir yansımasıdır. Dilerim ki bu eser, okuyucusuna yeni sorular sordurur, farklı ufuklar açar ve İslâm medeniyetinin zengin mirasını daha iyi anlamaya küçük de olsa bir katkı sunar.

Edip AKYOL
Samsun - 2025

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
Kavramsal Çerçeve ve Sınırlılıklar	3
Araştırmanın Yöntemi	6
Araştırmanın Kaynakları	8
Klasik Kaynaklar	8
Tarih ve Coğrafya Eserleri	9
Tabakât ve Biyografi Eserleri	13
Araştırmalar	16
Büveyhîler'in Ortaya Çıktığı Dönemde Dinî, Siyasî ve Sosyo- Kültürel Yapı	18
BİRİNCİ BÖLÜM	
İKTİDAR, ULEMÂ VE İLMÎ FAALİYETLER	27
1.1. Büveyhîler'in İdarî Yapısı ve Yönetim Modeli	27
1.1.1. Büveyhîler'in Abbâsî Hilâfetine Bakışı	30
1.1.2. İktidarın Bir Parçası Olarak Abbâsî Halifeleri	34
1.2. Dönemin Ulemâsı	37
1.2.1. Ulemânın İlmî Faaliyetleri	42
1.2.2. Ulemânın Geçim Kaynağı	96
1.3. İktidar Mensuplarının İlme ve Ulemâya Bakışı	102
İKİNCİ BÖLÜM	
DİNİ VE SOSYAL HAYATTA İLİŞKİLER	119
2.1. Büveyhîler'in Din ve Mezhep Politikası	119
2.1.1. Sünnî-Şii İlişkilerinde Büveyhîler'in Stratejisi	121
2.1.2. Büveyhîler'in Farklı Din ve İnanışlara Yaklaşımı	133
2.2. Büveyhîler'in Şifî Uygulamaları ve Ulemânın Tutumu	136
2.2.1. Âşûrâ Mâtem Merâsimleri	138
2.2.2. Gadîr-i Hum Bayramı	144
2.2.3. Şifî Ezanı	148
2.2.4. Sebbu's-sahâbe	150

2.3. Abbâsî Halifelerinin Sünnî Uygulamaları ve Ulemâ	163
2.3.1. el-Kâdir'in Ehl-i Sünnet Politikası ve Ulemâ	166
2.3.2. Fâtımî Propagandası Karşısında Abbâsî Halifeleri ve Ulemâ	176
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
SİYASÎ/İDARÎ VE ADLÎ ALANDA İLİŞKİLER	197
3.1. Siyasî/idarî Alanda İktidar-Ulemâ İlişkisi	197
3.1.1. Vezîrlük	200
3.1.2. Kâtiplik- Divan Başkanlığı	207
3.1.3. Elçilik, Hakemlik ve Arabuluculuk	211
3.1.4. Nakîblik/Nikâbet	218
3.2. Adlî Alanda İktidar-Ulemâ İlişkisi	228
3.2.1. Kadı ve Kâdilkudât Atamaları	228
3.2.2. Kadı ve Kâdilkudât Atamalarına Büveyhî Emîrlerin Müdahalesi	237
3.2.3. Adlî ve Dinî Teşkilattaki Aziller	242
3.2.4. Kadıların İcra Ettikleri Bazı Görevler	246
3.3. Muhalif Ulemâya Karşı İktidarın İzlediği Siyaset	251
3.3.1. Büveyhî Yöneticilerinin Uygulamaları	252
3.3.2. Abbâsî Halifelerinin Uygulamaları	265
SONUÇ	275
KAYNAKÇA	279
DİZİN	303

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.mlf.	: Aynı müellif
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
bt.	: Bint
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
FÜİFD	: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
İSTAD	: İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi
IC	: İslamic Culture
Krş.	: Karşılaştırınız
NEÜ	: Necmettin Erbakan Üniversitesi
Nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
(sas)	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sad.	: Sadeleştiren
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
TAE	: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik eden
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
t.y.	: Yayın tarihi yok
y.y.	: Yayın yeri yok